

Foran et frigjøringsjubileum: Hvor er evnen til å se nyanser, hvor er viljen til forsoning, hvor er holdninger som kan dempe konflikter istedenfor å sementere dem ...?

Svart-hvitt og okkupasjonen

108885

Jens A. Christophersen
professor

Jeg må innrømme at jeg personlig, enkelte ganger, har gruet meg litt til frigjøringsjubileet. Riktignok gledet meg til å treffe gamle venner fra det militære som jeg ikke har sett på adskillige år; men samtidig gruet meg ikke så lite til det, man med et litt strengt ord, kunne kalle den overdrevne nasjonale selvros.

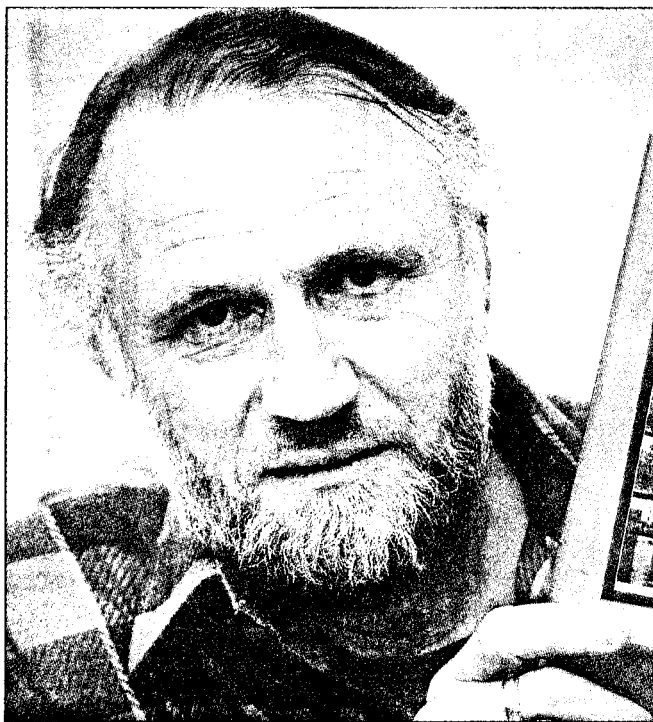
Det er derfor jeg med udelte glede leste Thorleif Øisangs fremragende artikkel i Aftenposten 27. februar dette år, «Spar oss for overdreven selvros». Nå er det jo ingen grunn til å gripe til pennen for å si at man er enig med en person. Og de småsinte, og de ikke alltid helt småsinte, angrep som er kommet, greier Øisang sikkert å besvare selv.

Det er derimot all grunn til å reagere på adskillig av det som ble sagt i en bred diskusjon om krigen i TV 2 tirsdag 28. mars, og spesielt, siden det kom fra representanter fra ens egen side. Den måten Kjell Fjørtoft ble behandlet på var direkte pinlig. Detaljer i hans bøger kan uten tvil diskuteres; men det vil så godt som alltid være tilfelle. Det som derimot var ille var at hans vilje til et mer nysgjerrig bilde av enkelte sentrale begivenheter, i den grad ble angrepet, og til tross for kloke ord fra Egil Ulstein. Og vi kan tilføye, med argumenter som vi kjenner så uendelig godt og har hørt, inntil kjedsommelighet, i snart førti år.

Hvor var evnen til også å se nyanser, viljen til forsoning, eller holdninger som kan dempe konflikter i stedet for å sementere dem? De briljerte stort sett med sitt fravær. Og skal dette være normen for hva vi skal høre om noen uker, må jeg innrømme at jeg gruer meg litt.

Vi nordmenn er ofte meget flinke når det gjelder konflikter i andre områder. Oslo-avtalen representerte et ærerikt avsnitt av norsk utenrikspolitikk. Men når det gjelder oss selv, og konflikter vi selv har vært innblandet i, er det tydeligvis helt andre regler vi følger. Da kan vi ligne mer på de israelere som ikke vil forhandle med «mordere og terrorister», eller de palestinske som heller vil drepe en jøde enn ta ham i hånden.

Det er og blir en selvmotsigelse at selsamme utenriksdepartement som for kort tid siden ble berømmet for nevnte konfliktdempende avtale, noen få år tidligere anstrengte seg kraftig for å hindre at norske frivillige skulle få reise et enkelt monument over sine falne i Nord-Finland. Smålig, endog pinlig smålig, er kanskje den beste karakteristikk. Man skal ha respekt, også for

KJELL FJØRTOFT som symbol – den måten han ble behandlet på i TV-debatten, var direkte pinlig. ARKIVFOTO

motstanderens graver.

Dengang sammenlignet jeg uvilkårlig det offisielle Norge med velstelte graver i Sønderjylland, og hvor inskripsjoner på tysk fortalte at her hviler så og så mange tapre dansker. Kanskje hadde jeg også det lønnlige håp om at det norske demokrati, på dette begrensede området, engang måtte komme opp på samme nivå som Bismarck og Preussen for ett hundre og tredivet år siden.

Egentlig tror jeg ikke det som sådan er noe som er i veien med oss. Men vi husker usedvanlig godt urett som en gang er begått. Og vi er meget sene når det gjelder å tilgi. «De henger lenge ved sine døde her ute på Rosmerholm.» – Knappt i noe annet okkupert land tror jeg det hadde vært mulig å få en fornyet landssvikprosess omtrent tredve år etter krigen, slik som den vi hadde i forbindelse med Hanna Kvanmo. Og med dimensjoner og en intensitet, som et landssvikoppgjør nr. 2 i hele tre samfulle måneder, og som nesten brakte et

50 ÅR ETTER

Tidligere kronikker: av Adolph Denis Horn 24.1., Leo Eitinger 27.1., Randolf Alnæs 6.2., Arnfinn Moland 21.3. og 7.4., Thorleif Øisang 26.3., Haagen Ringnes 29.4., Harald Skjonesberg 30.4., Andreas Amtnen 2.5. I morgen: «Krigen om litteraturen» av Nils Johan Ringdal.

så sterkt og ressursrikt menneske til selvmordets rand. Bærer vi, tross klare utsagn om det motsatte, fortsatt på en følelse av usikkerhet, og endog underlegenhet, når det dreier seg om mer internasjonale forhold?

I andre land kan krigsdeltagere fra begge sider møtes. Femti år etter slaget ved Verdun møttes tallrike franske og tyske deltakere ved de gamle slagmarker, og da ikke først og fremst for å feire seg selv; men snarere med det langt viktigere formål at slik massedslakting aldri mer måtte forekomme.

Nærmest årlig møtes veteraner fra Montgomerys og Rommels armeer på «gamle tomter» i Nord-Afrika. Noe tilsvarende er så godt som utenkelig i Norge. Da seieren, den første allierte seier, i Narvik ble feiret for fem år siden, var både norske, britiske, franske og polske styrker representert. Men selv i dag er det nok en provokasjon å antyde at veteraner fra Dietrichs alpejegere kanskje og

så kunne ha vært invitert. Det hadde vært både storsinnert og suverent. Men denne form for suverenitet synes dessverre fortsatt å være en mangelvare.

Pasifister hevder vanligvis at kontakt med våpen i seg selv er konfliktskape. Personlig har jeg opplevd det nærmest motsatt. Nettopp det at man i det okkuperte Norge, stort sett våpenløs, måtte knytte hendene i lomma og aldri la sin vrede komme til offentlig uttrykk, kunne skape en følelse både av underlegenhet kombinert med vellagret forbitrelse. Som soldat i Finnmark siste krigsvinter opplevde jeg noe helt annet. Med ski på beina, et godt gevær i hånden og femti skudd i beltet følte jeg meg på ingen måte underlegen lenger.

Og det var en god følelse. I denne forbindelse må det også være tillatt å nevne en samtale jeg hadde med en seks år eldre hovedfagstudent, som jeg den gang, naturlig nok, betraktet som en meget lærd person.

På post i en snegrop hadde vi god tid til å filosofere litt, også om hva som kom til å stå i bøkene når denne krigen en gang ble pensum. Jeg antydet at det kanskje kom til å bli omtrent åtti prosent rettferdighet på vår side, og tyve på den annen. Mens min mer modne venn antydet sytti og tredve. Hvorvidt disse tall er riktige, kan selvsagt diskuteres. Men de adskiller seg i alle fall fra en utbredt tendens i ettertiden til å gi hundre prosent til den ene side og null til den annen. Så enkle er ingen, definitivt ingen, konflikter.

Denne mangel på nyanser er heller ikke på noen måte begrenset til krigen. Den ble snarere en trofast følgesvenn i førti år med kald krig. Sett fra norsk synsvinkel var det kanskje spesielt tragisk at det nettopp var krigsseilerne, de som hadde båret de tyngste byrder og hatt omtrent halvparten av våre falne, som indirekte ble rammet. Da sjøfolkene krevet sine oppsparte midler fra krigens strid utbetalt, et krav som langt senere ble innfridd, ble det fremhevet at hvis vi ga etter for denne «kommunistiske» aksjonsgruppe, så ville handelsflåten, vårt viktigste strategiske aktivum, komme under kommunistisk kontroll.

Siden emnet så vist er berørt, kan det tilføyes at visse nyanser også kan være påkrevet når det gjelder Sovjet og Stalin. I sin innenrikspolitikk kunne Stalin ofte være særdeles brutal. I visse tilfelle endog verre enn Hitler. Men i sin utenrikspolitikk, i sine femogtyve år som russisk selvheriker, var han snarere pragmatisk og relativt forsiktig. Også her kan det være behov for oppmyking av enkelte formler.

Når dette er sagt må det tilføyes at nyanser selvsagt ikke er det samme som platt relativisering og holdningsløshet. Det avgjørende er at man, med et ord fra Gandhi, aldri identifiserer undertrykkelse med undertrykkere. Undertrykkelse kan aldri godtas. Men undertrykkere derimot, de utgjør et nokså broket skare, og hvor alt håp på ingen måte er ute.

Som et landssvikoppgjør nummer to